

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ДЕФІЦИТУ БЮДЖЕТУ

Анотація. У статті розглянуто теоретико-практичні аспекти впливу суспільно-політичних чинників на дефіцит бюджету. Оцінено вітчизняну практику демократичних процедур прийняття фінансових рішень при формуванні державного бюджету.

Ключові слова: бюджет, дефіцит бюджету, державний борг, інфляція, вибори, демократія.

Постановка проблеми. Серед проблем суспільного життя чи не найбільшу увагу привертають до себе фінансові питання, зокрема доходи і видатки держави, дефіцит бюджету, державний борг. Вітчизняні реалії засвідчують, що питання формування дефіциту державного бюджету, його фінансування та управління ним набувають особливої гостроти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблемних аспектів бюджетного дефіциту присвячені праці українських вчених: В. Андрущенко, О. Барановського, О. Василика, В. Гейця, А. Даниленка, В. Дем'янишина, О. Заруби, Ю. Пасічника, В. Федосова, С. Юрія й ін. Серед зарубіжних дослідників варто відзначити роботи Ш. Бланкарта, Дж. Б'юкенена, А. Вагнера, Б. Гербера, Е. Кардосо, Дж. Кейнса, Дж. Копітца, Дж. Левіна, А. Лернера, Р. Масгрейва, У. Олівера, Д. Патінкіна, А. Премчанда, К. Родрігеса, П. Самуельсона, Дж. Стігліца, В. Танзі, М. Фрідмена, Ф. Хайека, Дж. Хікса, Й. Шумпетера та ін.

Водночас, недостатньо дослідженими в економічній літературі залишаються питання впливу органів влади на бюджетний процес та особливості функціонування демократичного механізму прийняття фінансових рішень в Україні.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження впливу суспільно-політичних чинників на дефіцит бюджету в умовах недостатньо розвинутого громадянського суспільства та специфіки демократичного способу прийняття економічних рішень по-українськи. До основних завдань належать:

- аналіз поглядів провідних науковців на проблему впливу окремих чинників на формування дефіциту бюджету;
- оцінювання вітчизняного досвіду впливу органів влади та суспільно-політичних утворень на дефіцит бюджету.

Виклад основного матеріалу дослідження. До середини ХХ ст. основними чинниками зростання бюджетних видатків науковці вважали постійні війни, ріст цін, розширення територій та збільшення чисельності населення тощо [1, с. 25]. Так, А. Вагнер сформулював закон зростання державних витрат, згідно з яким їхнє збільшення здійснюється випереджаючими темпами порівняно зі зростанням національного доходу, що зумовлено впливом індустріалізації та швидким економічним піднесенням. Водночас об'єктом аналізу стала також й суб'єктивна причинність росту державних витрат. Зокрема Ж. - Ж. Руссо констатував, що підвищення потреб держави відбувається „... в результаті зростання марних бажань” [2, с. 182].

Натомість, на дискретних рисах державних витрат наполягали Дж. Вайсман та А. Пікок, дослідивши їхню динаміку у Великобританії. Науковці з'ясували, що, з одного боку, об'єктивними обмеженнями для зростання видатків є рівень національного доходу та людські уявлення про допустимі межі податкового навантаження, а з іншого – в умовах збільшення соціальних потреб, коли виникає необхідність їхнього фінансування, визначаються нові параметри державних видатків, які не повернуться до попереднього обсягу за жодних обставин. Як наслідок, встановлюється бажаний для влади рівень бюджетних видатків [3]. Ключовим аспектом тут є реалізація політичних прав громадян при певній політичній системі держави.

В умовах демократії органом влади, наділеним правом визначати принципи і забезпечити функціонування бюджетної системи, є парламент. Саме вищому

законодавчому органу надається право встановлювати об'ємно-структурні характеристики бюджету. З цього приводу дослідник Ш. Бланкарт, зокрема, констатує: „критерії визначення алокаційної „правильності” встановлює сам парламент” [4, с. 542]. Таким чином, втілення політичних процедур забезпечує реалізацію на практиці уподобань та прагнень громадян в межах акту обміну „податки – блага”. За допомогою економіко-математичного моделювання західні науковці виявили, що алокаційні процеси, а отже, й рівень бюджетного дефіциту, державного боргу залежать від кількох чинників: а) намагання уряду збільшувати державні витрати через недостатній контроль з боку законодавчої влади; б) зростання бюджетних витрат перерозподільного характеру; в) зміни ідеологічних позицій партій; г) розширення прав на участь у голосуванні, зростання політичної активності у населення з низькими доходами; г) посилення впливу груп інтересів, що здійснюють тиск на параметри бюджету [3, с. 444-446].

В умовах демократичної системи управління бюджетний процес є продовженням механізму суспільного вибору і спробою формування загальнонаціонального компромісу, а отже, він потребує втілення раціональної та виваженої бюджетної політики. При цьому певний недолік демократії полягає в нестабільності політичної ситуації та частій зміні інтересів деяких груп суспільства, що негативно відображається на діяльності державної влади. З цього приводу вчений Ф. Хайек зазначив: „Всемогутній демократичний уряд саме через необмежену свою владу стає іграшкою в руках організованих інтересів, тому що повинен догоджати їм, щоб забезпечити собі більшість” [5, с. 186]. Зрозуміло, що за таких умов бюджет буде заручником різнобічних інтересів представлених у парламенті політичних сил, а тому часто представляє собою сукупність складових, сформованих на вимогу різноманітних суспільних вимог. Окремі недоліки, на думку згаданого дослідника, створює й сам процес ухвалення рішення: „Демократична процедура постатейного голосування і прийняття поправок ефективна у випадку вироблення звичайного законодавства, у разі ж обговорення зв'язного плану економічного розвитку вона стає нонсенсом” [6, с. 54].

Зазначимо, що бюджетні інструменти часто зазнають впливу з боку ситуативних процесів, стаючи таким чином продовженням політичних суперечностей і підсилюють суспільні неузгодженості. Особливу роль при цьому відіграють діючий механізм колективної взаємодії та парламентські процедури. Рішення, що ухвалюються на засіданнях законодавчого органу влади чи уряду, залежать, на нашу думку, від інтересів політичних і бізнесових еліт, відмінних за своєю суттю та методом прояву від інтересів звичайних громадян. Такий чинник може досить суттєво впливати на фіскальну політику держави, задовольняючи потреби вузького кола осіб. Як стверджує американський економіст Дж. Меєр, лобістські інтереси стають антагоністами настроїв виборців у прагненні визначати основи фінансової політики у суспільстві [7, с. 6].

Недосконалість демократичного механізму виявляється у виникненні політичних криз, які часто призводять до зміни уряду, що відображається на бюджетній політиці. Так, у Франції за період з 1959 по 1993 р. змінилося 30 урядів (кожен уряд у середньому не попрацював навіть півтора року), в Італії з 1947 по 1992 р. – 45 урядів, у Греції із 1974 по 1990 р. – 10 урядів, а в Україні, починаючи з 1990 р., при владі вже було 16 урядів [8, с. 14; 9, с. 118]. Оскільки деякі рішення кожного уряду ще протягом тривалого часу впливають на економічні процеси в державі, то це до певної міри створює обмеження для активності наступних урядів. Таке твердження стосується передусім об'ємно-структурних показників бюджету, рівня державного боргу і бюджетного дефіциту, величини індексу інфляції та рівня заробітної плати й ін. Такий ефект демократичних інститутів на суспільно-економічну ситуацію простежив український науковець В. Дементьєв, констатувавши, що законодавча гілка влади при неефективному інституційному регулюванні може сприяти дестабілізації, стимулюючи негативні наслідки [10, с. 44]. Схожу думку висловив також Й. Шумпетер, вказавши, що коли суспільство поділене на ворогуючі між собою табори, то демократія починає функціонувати доволі неефективно [11, с. 366]. На наш погляд це зумовлено тим, що демократичний устрій передбачає необхідність пошуку злагоди і врахування побажань усіх груп суспільства, а там де існує конфлікт – демократичний механізм

дає збій. Саме тому ефективне поєднання цих двох різних позицій може оптимізувати процес управління бюджетними коштами, коли влада, з одного боку, стабільно сильна й стійка щодо переваг індивідуальної корисності, а з іншого – доволі гнучко реагує на важливі суспільні потреби та виклики.

Загалом, один із недоліків демократії – це перманентні бюджетні дефіцити, які виникають через специфічний вплив демократичного механізму на бюджетний процес. Інколи навіть за умов стабільного економічного зростання, але при недостатності законодавчого обмеження урядових витрат існуватиме дефіцит. Так, наприклад, протягом 1970 – 1995 рр. у Франції, Великобританії й Німеччині лише 4 бюджетних роки були бездефіцитними, а в Канаді, Італії та США – жодного [12]. З огляду на це зазначимо, що проблема дефіцитних фінансів (крім надзвичайних економічних криз) є проблемою недостатнього державного самообмеження, відсутності сильної політичної волі у влади і невдач інституційного механізму формування фінансової політики. Водночас, дефіцит бюджету можна розглядати з позицій порушення основних принципів фіскального обміну, бо тільки за умови рівності видаткової та дохідної частин бюджету суспільство може спожити відповідні до своїх можливостей ресурси.

Відомо, що демократичні уряди доволі легко вдаються до боргового фінансування бюджетних дефіцитів, при цьому основний тягар щодо погашення та обслуговування боргу перекладається на плечі майбутніх поколінь. Зокрема, американський економіст Г. Росен вказує, що вибір між підвищенням рівня оподаткування і збільшенням заборгованості набуває морального характеру та має політичний аспект [13, с. 458]. Особливо цікаво відстежити сутність цієї проблеми в нашій державі (див. табл. 1).

Зауважимо, що суспільно-політичні чинники мають три основні канали впливу на дефіцит бюджету:

- через діяльність владних структур і прийняті ними рішення;
- через нормативно-правове забезпечення функціонування бюджетної системи;
- через вибори та пов'язані з ним процеси.

Дані, наведені у табл. 1, свідчать про те, що саме на першу половину 1990-х рр. припав пік незбалансованості державного бюджету. Вважаємо, що однією з причин цього стала відсутність механізму обмеження державних витрат, а необґрунтовані рішення зробили бюджетний процес заручником нестабільної політичної ситуації. Це відобразилось у швидкому зростанні бюджетного дефіциту, державного боргу, інфляції й ін.

Таблиця 1.

Рівень дефіциту Державного бюджету України відносно ВВП в 1992 – 2008рр.*

Рік	Дефіцит державного бюджету, % до ВВП
1992	17,30
1993	6,90
1994	9,30
1995	6,80
1996	4,90
1997	6,70
1998	2,10
1999	1,50
2000	- 0,40
2001	0,30
2002	- 0,50
2003	0,40
2004	3,00
2005	- 1,80
2006	- 0,69
2007	- 1,38
2008	1,01

*Складено на основі даних Міністерства фінансів України.

В умовах кризи державних фінансів і хронічного дефіциту поточного рахунку платіжного балансу, нестабільності грошової одиниці й падіння обсягів ВВП, надмірної залежності від імпорتنих енергетичних ресурсів та ін., вітчизняні владні структури обрали найпростіші методи фінансування дефіциту державного бюджету – пряме кредитування НБУ і неконтрольоване зростання державного боргу. Так, протягом 1992 – 1996 рр., як зауважив український науковець А. Даниленко, уряд одержав у вигляді кредитів від Національного банку України 3567,8 млн. грн. та 1184 млн. дол. США. [14, с. 238]. До того ж, було започатковано традицію хаотичного і безсистемного здійснення запозичень – вже до кінця 1992 року

унаслідок залучення позик у рамках кредитних ліній, відкритих під гарантії Кабінету Міністрів України, первинна сума державної заборгованості збільшилася на 396 млн. дол. США. Натомість, вже з початку 1994 р. почалося активне використання позик міжнародних організацій економічного розвитку – Світового банку, Міжнародного валютного фонду (МВФ) і Європейського банку реконструкції та розвитку.

Наголосимо, що одержання кредитів від МВФ для підтримки платіжного балансу було основною передумовою надання зовнішніх позик для фінансування бюджетного дефіциту й інвестиційних проектів. При цьому можливість залучення нових позик безпосередньо залежала від дотримання погоджених з МВФ критеріїв ефективності та досягнення визначених цією організацією цільових показників. Загалом, більшість кредитних ресурсів, які залучила Україна, було використано на фінансування дефіциту бюджету, тобто на споживання, а не на інвестування в економічний розвиток. Внаслідок цього на початку 2000 р. відношення державного і гарантованого державою боргу до ВВП становило 61%, перевищивши, таким чином, критичний рівень, а перед державою постала загроза суверенного дефолту. Водночас поряд з падінням обсягів ВВП, гіперінфляція спричинила зниження реальних доходів населення, його купівельної спроможності та мінімізувала роль державного бюджету як головного фінансового плану країни й інструменту регулювання економічного розвитку.

У цей час, як зазначає А. Даниленко, „...залишки державних інституцій були не здатні компенсувати втрати координуючих та регулюючих механізмів адміністративно-командного типу, а побудувати нові ринкові механізми миттєво було неможливо” [14, с. 117]. Навіть більше, вчений В. Мау стверджує, що інфляцію успішно було використано як інструмент „...перерозподільного конфлікту між господарюючими агентами різних типів” [15, с. 52]. Водночас науковець В. Дем’янишин зауважує: „Держава проводила неефективну політику управління бюджетним дефіцитом, внаслідок чого бюджетні кошти витрачались безконтрольно” [16, с. 144]. З метою компенсації втрат державного бюджету, пов’язаних з економічними проблемами, було внесено ряд вагомих змін до Закону

України „Про систему оподаткування” [17] та запроваджено нові загальнодержавні й місцеві податки і збори. Однак, на думку вітчизняного дослідника А. Поддєрьогіна, з огляду на безперервне реформування структури податків та зборів, часті зміни методики їх розрахунку та надання численних невинуватених податкових пільг вони швидше мали негативний вплив на розвиток підприємницької та стан державного бюджету [18]. Так, наприклад, загальна сума недоотриманих доходів Державного бюджету України від існуючих податкових пільг, які надали Верховна Рада України та Кабінет Міністрів України суб’єктам підприємницької діяльності становила відповідно: в 1997 р. - 15190 млн. грн. (93,4% від суми доходів державного бюджету), в 1998 р. - 20910 млн. грн. (128,9%), в 1999 р. – 26107 млн. грн. (130,7%), в 2000р. – 32655 млн. грн. (90,1%) [19].

Можна стверджувати, що відсутність порозуміння між законодавчою і виконавчою гілками влади здійснює негативний вплив на функціонування державних фінансів, оскільки це є першопричиною значного коригування бюджетних показників (під час розгляду проекту Закону „Про Державний бюджет”) та прийняття необґрунтованих рішень. Зокрема, особливість бюджетного процесу в Україні полягає у систематичному порушенні строків ухвалення Закону „Про Державний бюджет”. Зауважимо, що таке явище позбавлене економічного змісту, адже до його виникнення призвели політичні інтриги і небажання суб’єктів бюджетного процесу здійснювати пошук компромісу. В такому разі, бюджетні питання стають інструментом кулуарних домовленостей та задоволення власних інтересів. Це негативно позначається як на результатах складання, так і на якості бюджету. Окрім того, така ситуація містить потенційні загрози для ліквідності бюджету та провокує приховану форму бюджетного дефіциту, оскільки перешкоджає державі виконувати свої зобов’язання щодо обслуговування боргу, індексації соціальних виплат, врахування зростання вартості імпортованих енергоносіїв, затвердження місцевих бюджетів й ін.

Зазначимо, що непорозуміння між законодавчою та виконавчою гілками влади в Україні здійснює вплив на такі макроекономічні індикатори як бюджетний

дефіцит і державний борг. Наведені у табл. 2 дані відображають коригування парламентом величини дефіциту державного бюджету.

Таблиця 2

Коригування парламентом розміру дефіциту Державного бюджету України в 1998 – 2009рр* .

Роки	Розмір бюджетного дефіциту (в проекті закону) млн. грн.	Розмір дефіциту у відсотках до видатків державного бюджету (в проекті закону)	Розмір бюджетного дефіциту (в законі), млн. грн.	Розмір дефіциту у відсотках до видатків державного бюджету (в законі)
1998	5299,2	20,7	3380,7	13,8
1999	680,0	3,0	1240,0	4,9
2000	- 554,5	- 2,1	0,0	0,0
2001	0,0	0,0	0,0	0,0
2002	4265,9	9,1	4183,0	8,4
2003	815,7	1,7	2634,9	4,7
2004	1696,0	2,8	16431,0	20,1
2005	4863,0	5,2	14340,0	12,0
2006	8737,8	6,9	12750,0	8,8
2007	13167,6	8,6	15715,7	8,4
2008	20067,9	8,5	21275,9	8,4
2009	17400,0	5,6	31105,0	13,0

* Розраховано на основі поданих проектів законів та законів Про Державний бюджет за відповідні роки

Так, у 1998 р. розмір дефіциту бюджету, передбачений Законом „Про Державний бюджет України на 1998 рік”, становив 13,8% від усіх видатків бюджету, що значно нижче, ніж це було передбачено проектом Закону. Натомість, у 1999 р. Верховна Рада України збільшила розмір дефіциту на 1,9%, в 2000 р., замість передбаченого проектом Закону профіциту в розмірі 2,1% від усіх бюджетних видатків, парламент ухвалив бюджет з балансом доходів та видатків, а в 2004 р. абсолютна сума дефіциту бюджету, затверджена парламентом, в 9,7 разу перевищила аналогічний показник у проекті Закону „Про Державний бюджет на 2004 рік”. Схожа ситуація мала місце і при прийнятті Державного бюджету України на 2009 р., коли законодавчий орган збільшив в 1,8 рази абсолютний показник дефіциту бюджету.

Загалом, коригування Верховною Радою Україною величини бюджетного дефіциту відбувалося як у бік зниження, так і в бік зростання. Вважаємо, що одним з основних мотивів таких дій парламенту була не лише економічна кон’юнктура, а й політичні мотиви. З цього приводу науковець В. Андрущенко зауважує: „Стосовно бюджетних видатків політичні партії займають позиції за принципом

максимального приваблювання голосів, а проекти податкової політики формують з розрахунком на мінімальну втрату голосів” [20, с. 144]. При цьому, вітчизняний фахівець М. Єрмошенко стверджує, що „...народні депутати знаходять можливості для підвищення запланованих показників доходів бюджету і, відповідно, видатків, обґрунтовуючи ці пропозиції помилками у прогнозних розрахунках обсягу податкових надходжень до бюджету або невключенням чи неточним визначенням обсягу неподаткових доходів...”[21, с. 63].

Неоднозначного впливу парламенту зазнавав не лише обсяг дефіциту, а й структура і величина джерел фінансування дефіциту бюджету. Так, ухвалюючи Закон України „Про Державний бюджет на 1999 рік”, парламент зменшив частку зовнішніх джерел фінансування дефіциту з 92,6% від загального обсягу фінансування до 50,8%, тоді як, приймаючи Закон України „Про Державний бюджет на 2007 рік” залишив без змін заплановані у проекті Закону показники, що стосуються структури фінансування бюджетного дефіциту. Водночас, ухвалюючи Закон України „Про Державний бюджет на 2009 рік” депутати суттєво змінили як абсолютний обсяг дефіциту бюджету, так і структуру джерел його фінансування. Вважаємо, що така непрогнозованість у діяльності Верховної Ради не лише вносить дисонанс у бюджетний процес, але й негативно впливає на можливість управління дефіцитом бюджету.

Окрім того, в Україні не завжди спостерігається логічний зв'язок, який засвідчив би існування обґрунтованої залежності між показниками бюджету та розвитком економіки. Зокрема, протягом 1995 – 1996 рр., в умовах падіння ВВП, спостерігалось зростання бюджетних видатків, а в 1998 р., навпаки, – при незначній стабілізації рівня ВВП, доходи і видатки бюджету, у порівнянні із попереднім роком, значно зменшилися. Натомість, темпи зростання видатків державного бюджету в 2004 р. майже вдвічі перевищили аналогічний показник ВВП, а в 2008р. в умовах зменшення темпів ВВП, кризи фінансово – банківського сектору, негативній економічній кон'юктурі – бюджетні видатки збільшилися, у порівняння із показниками 2007 р. на 38%, що зумовило дефіцит бюджету в сумі 9,768 млрд. грн.

Стосовно цього, український науковець І. Луніна зауважує: „Політичний ринок аналогічний товарному, а держава є ареною конкуренції людей за вплив на прийняття рішень... В рамках теорії суспільного вибору було доведено, що в умовах представницької демократії в процесі прийняття законодавчих та політичних рішень кожний депутат виходить із власних переваг (у кращому випадку – із переваг своїх виборців)” [22, с. 304]. Як наслідок – суспільні інтереси знаходяться на другорядних місцях. При цьому, під час голосування у Верховній Раді України активно застосовується практика обміну голосами, завдяки якій окремі групи депутатів формують ситуаційну більшість і приймають рішення про спрямування видатків на цілі, що відповідають їхнім інтересам. Обмін голосами може відбуватися у відкритій формі при голосуванні конкретних питань або у прихованій – при об’єднанні своїх програм, формуванні спільних пакетних рішень.

На обсяги бюджету також впливає механізм лобіювання, який особливо поширений у парламентах постсоціалістичних країн, включаючи Україну. З метою лобіювання певних інтересів створюються партійно-фінансові групи, які за допомогою законодавчого органу забезпечують замовлені податкові преференції, пряме і непряме бюджетне фінансування проектів та програм, що є базою для особистого збагачення. За допомогою механізму голосування у законодавчому органі такі групи приймають саме ті рішення стосовно бюджету, які їх найбільше влаштовують [16]. Саме тому більшість демократичних держав у своїх законодавчих актах передбачили низку спеціальних юридичних норм, спрямованих на зменшення ймовірності ухвалення неефективних бюджетних рішень.

Так, зокрема, німецький науковець Ш. Бланкарт, характеризуючи бюджетний процес в Німеччині, зазначив: „Бундестаг наділений правом на скорочення обсягів асигнувань, передбачених у проекті бюджету. Підвищення видатків або зниження доходів вимагає наявності попередньої згоди на це федерального уряду ...” [4,с.455]. Вітчизняна ж економічна наука до таких норм відносить:

- пряме обмеження державних витрат;
- обмеження рівня державних доходів;
- заборону на формування позабюджетних фондів;

– процедурні обмеження щодо прийняття бюджетних рішень, наприклад, законодавча вимога приймати рішення щодо витрат кваліфікованою більшістю голосів [21; 22].

Наступний канал впливу суспільно-політичних процесів на об'ємно-структурні показники бюджету – виборчі кампанії. Так, зокрема, учасники круглого столу „Вплив політичних циклів на економічне зростання” до негативних наслідків вітчизняних політичних чинників віднесли:

- підвищення рівня тіньової економіки;
- відсутність довіри до влади;
- необґрунтоване зростання видатків перед виборами;
- збільшення державного боргу та перманентні бюджетні дефіцити;
- недостатність фахівців у сфері управління тощо [23].

Погоджуємося з думкою вітчизняного вченого В. Шевчука, який, досліджуючи сутність політичних циклів, зазначив, що „політичний цикл притаманний усім країнам, ... але свій руйнівний потенціал виявляє передусім на периферії, де бідність населення підвищує електоральну віддачу на передвиборні видатки, а можливість післявиборного обмеження сукупного попиту істотно обмежена підвищеними апетитами владної еліти – цього цілком достатньо, аби вибори завершилися прискоренням інфляції та девальвацією грошової одиниці”. Як засвідчує вітчизняна практика, така позиція є доволі обґрунтованою.

Так, зокрема, зростання темпів інфляції в Україні спостерігалось саме після виборів, що було зумовлено, з одного боку, зростанням грошової маси, а з іншого – збільшенням соціальних видатків бюджету (див табл. 3).

Окрім того, дані, представлені у таблиці 3, та рис.1 засвідчують, що саме в роки проведення виборів парламент України корегував розмір дефіциту державного бюджету, у порівнянні з пропозиціями уряду, у бік збільшення, а тренд бюджетних доходів відхилявся від тренду видатків державного бюджету.

Таблиця 3

Виборчі кампанії та рівень інфляції*

1998 р., вибори до парламенту	1999 р., рівень інфляції – 122,7% до грудня 1998р.
-------------------------------	--

1999 р., вибори Президента	2000 р., рівень інфляції – 128,2% до грудня 1999р.
2002 р., вибори до парламенту	2003 р., рівень інфляції – 105,2% до грудня 2002р.
2004 р., вибори Президента	2005 р., рівень інфляції – 113,9% до грудня 2004р.
2006 р., вибори парламенту	2007 р., рівень інфляції – 116,6% до грудня 2006р.
2007 р., позачергові вибори до парламенту	2008 р., рівень інфляції – 122,3% до грудня 2007р.

*Складено на основі даних Державної статистичної служби України та Центральної виборчої комісії України

Яскравим свідченням є вибори Президента України в 2004 році, коли Верховна Рада України, затвердивши Закон України „Про державний бюджет на 2004 рік”, в 7,2 рази збільшила плановий показник дефіциту державного бюджету, у порівнянні із проектом Закону, а темпи зростання видатків Державного бюджету значно перевищили аналогічний показник ВВП. Наслідком таких дій суб’єктів політичного змагання став рекордний абсолютний показник дефіциту державного бюджету, починаючи з 1992 р.(9141 млн. грн.), банківська криза, втеча капіталів за кордон та значна втрата довіри до органів влади серед населення.

Вітчизняна практика засвідчує справедливість тези економіста В. Нордхауза про те, що більшість політиків намагаються вплинути на економічну ситуацію в державі з метою одержати перемогу під час виборів [24].

Навіть більше того, українські реалії, багато в чому, підпадають під основні принципи теорії політичного ділового циклу В.Нордхауза:

- виборці не мають інформації про міжчасове бюджетне обмеження уряду;
- громадянам - виборцям бракує раціональності;
- політичні партії за своєю суттю та діяльністю – опортуністи;
- передвиборна експансійна політика спрямована на стимулювання динаміки ВВП, за рахунок зростання дефіциту бюджету та майбутнього прискорення інфляції [24].

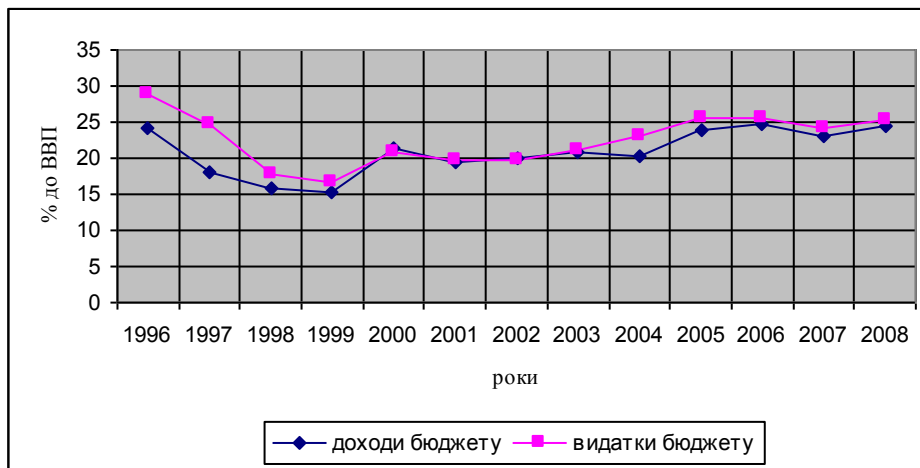

Рис. 1 Динаміка доходів та видатків Державного бюджету України в 1996-2008 рр.

Навіть більше того, українські реалії, багато в чому, підпадають під основні принципи теорії політичного ділового циклу В.Нордхауза:

- виборці не мають інформації про міжчасове бюджетне обмеження уряду;
- громадянам - виборцям бракує раціональності;
- політичні партії за своєю суттю та діяльністю – опортуністи;
- передвиборна експансійна політика спрямована на стимулювання динаміки

ВВП, за рахунок зростання дефіциту бюджету та майбутнього прискорення інфляції [99].

Висновки з даного дослідження. Як бачимо, унаслідок активного впливу суспільно - політичних процесів, діяльності органів влади та нормативного-правової бази на державні фінанси загалом, та державний бюджет – зокрема, часто отримуємо непрогнозовані коливання рівня бюджетного дефіциту, необґрунтоване зростання обсягу державного боргу та інфляції. На теоретико-практичному рівні пояснено роль політичних інститутів для бюджету, особливо в частині формування та фінансування дефіциту бюджету. Яскраво це відображається у нашій державі, де недоліком слабо розвинутих демократичних процедур є нездатність забезпечити функціонування ефективного механізму прийняття важливих фінансових рішень. Навіть більше того, відсутність єдності серед провідних політичних партій та перманентне протистояння між гілками влади не дозволяють сформувати якісну модель управління бюджетним дефіцитом.

Список літератури

1. Стігліц Д.Е. Економіка державного сектора / Стігліц Д. [пер. з англ.] – К.: Основи, 1998. – 854 с.
2. Goldsmith A.A. *Business, government, society: The global political economy* / Goldsmith A. – Boston: Irwin, 1996.
3. Аткисон Э.Б., Стиглиц Дж.Э. *Лекции по теории государственного сектора: Учебник* / Аткисон Э.Б., Стиглиц Дж.Э [пер. с англ. Под ред. Л.Л. Любимова.] – М.: Аспект Пресс, 1995. – 832 с.
4. Бланкарт Ш. *Державні фінанси в умовах демократії: Вступ до фінансової науки* / Бланкарт Ш. [передмова та наук. ред. В.М. Федосов] – К.: Либідь, 2000. – 654 с.
5. Хайек Ф.А. *Общество свободных* / Хайек Ф. [пер. с англ.] // *Нева*. – 1993. – №1. – с.162-168.
6. Хайек Ф.А. *Дорога к рабству* / Хайек Ф. [пер. с англ.] – М.: Экономика, 1992. – 176 с.
7. *Politics and Policy Making in Developing Countries: Perspectives on the New Political Economy* / ed. by Gerald M. Meier – San Francisco. California: ICS Press, 1991.
8. *Відставка уряду: в дискусії депутатських фракцій та політичних партій* // *Політичний календар* [гол.ред. О.Проценко]. – № 12. – 1998р. – с. 14.
9. *Верховна Рада України: інформаційний довідник* / [авт. - упор. М.Ярош, А.Пивовар, А.Погорєлова]. – К.: Парламентське вид., 2002. Вип. 2. – 160 с.
10. Дементьев В.В. *Экономическая теория парламента: методология анализа* / Дементьев В. – Донецк: НАН Украины. Ин-т экономико-правовых исследований, 1998. – 48с.
11. Шумпетер Й. *Капіталізм, соціалізм та демократія* / Шумпетер Й. [пер. з англ. В. Ружицького та П. Таращука] – К.: Основи, 1995. – 528с.
12. *International Financial Statistics Yearbook. Vol. L II, 1998. IMF, 1999. 457 P.*
13. Rosen H.S. *Public Finance* / Rosen H.S. – Boston: McGraw-Hill, 1995. – XXX, 623р.
14. *Інфляція та фінансові механізми її регулювання* / За ред. чл.-кор. НАН України А.І. Даниленка. – К.: Ін-т екон. та прогнозув., 2007. – 400 с.
15. *May V.A. Экономика и власть. Политическая история экономической реформы в России, 1985 – 1994гг.* / May V. – М.: Дело, 1995. – 112с.
16. *Дем'янишин В.Г. Теоретична концептуалізація і практична реалізація бюджетної доктрини України: Монографія.* / Дем'янишин В. – Тернопіль: ТНЕУ, 2008. – 496 с.
17. *Закон України від 25.06.91 №1251-ХІІ “Про систему оподаткування” [Електронний ресурс] // Режим доступу до закону http://www.sta.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=99430&cat_id=75462*
18. *Фінанси підприємств: Підручник / кер.авт.кол. і наук.ред. проф. А.М. Поддєрьогін.* – К.: КНЕУ, 2002. – 571 с.
19. *Мельник П.В. Розвиток податкової системи в перехідній економіці.* / Мельник П. – Ірпінь, Академія державної податкової служби України, 2001. – 362 с.

20. Андрущенко В.Л. Фінансова думка Заходу в ХХ столітті: (Теоретична концептуалізація і наукова проблематика державних фінансів). / Андрущенко В. – Львів: Каменяр, 2000. – 303 с.
21. Засади формування бюджетної політики держави: Наук. монографія / за наук. редакцією д.е.н., проф., М. Єрмошенка. – К.: НАУ, 2003. – 248с.
22. Луніна І.О. Державні фінанси України та реформування міжбюджетних відносин / Луніна І. – К.: Наукова думка, 2006. – 432 с.
23. Матеріали круглого столу „Вплив політичних циклів на економічне зростання” / члени редколегії: В.І. Волошин, М.І. Флейчук, У.В. Ткачук, Н.І. Черкас. – Львів: Арал, 2008. – 106 с.
24. Nordhaus W. *Alternative Approaches to the Political Business Cycle* / Nordhaus W. // *Brookings Papers on Economic Activity*. 1989. №2.